

УДК 336: 368.03

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Бутиріна В.М.

*Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, Сімферополь, Україна
E-mail: v.n.butyrina@gmail.com*

Здійснено критичний аналіз визначень поняття фінансова стійкість страхової компанії. Наведено відмінні риси фінансової стійкості від інших фінансових характеристик діяльності страховиків, що дозволило розмежувати понятійний апарат. Запропоновано авторське визначення фінансової стійкості страхових організацій.

Ключові слова: фінансова стійкість, страхова організація, платоспроможність, ліквідність.

ВСТУП

Діяльність страхових компаній полягає в забезпеченні неперервності відтворювального процесу, що є гарантією підтримки майнових і фінансових інтересів страхувальників при настанні несприятливих подій. Проте для підтримання цієї стабільності страховики мають самі бути фінансово стійкими. Участь у грошових перерозподільних відносинах, пов'язаних із формуванням грошових фондів, які призначені для відшкодування збитків потерпілим клієнтам, визначає специфіку діяльності страхової компанії та важливість забезпечення й утримання нею фінансової стійкості. Наявність проблемних аспектів визначення та забезпечення фінансової стійкості страхових компаній свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Теоретичні та практичні аспекти фінансової стійкості суб'єктів господарювання у сфері страхування у своїх працях досліджували Александрова М. [1], Базидевич В. [2-4], Дьячкова Ю. [5], Заруба О. [6], Осадець С. [7], Плиса В. [8] та ін.

Значний внесок у вивчення питань страхового ринку та фінансової стійкості страхових компаній здійснили зарубіжні вчені: Балабанов І. [9], Гвозденко О. [10], Орланюк-Малицька Л. [11], Шеремет А. [12] та ін.

Проте досі у вітчизняній економічній літературі та законодавстві відсутній чіткий та єдиний підхід до оцінки фінансової стійкості страховика та визначення її сутності. Ця ситуація призводить до ототожнення фінансової стійкості з іншими характеристиками діяльності страховика: надійністю, платоспроможністю, ліквідністю, безпекою.

Метою статті є наукове обґрунтування фінансової стійкості страхової організації, що дасть змогу сформулювати належну основу для розробки основних стратегічних заходів страхової компанії та державного наглядового органу щодо забезпечення і підтримки стійкості фінансового ринку загалом.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Закон України «Про страхування» [13] визначає лише необхідні складові протистояння багатьом ризикам і досягнення фінансової стійкості страховика. Згідно

Закону страхові компанії з метою забезпечення власної платоспроможності і фінансової стійкості можуть створювати і формувати вільні резерви; брати участь у централізованих резервних і добровільних фондах страхових гарантій (пулах), збільшувати розмір власних коштів відповідно до обсягу операцій, формувати збалансований страховий портфель тощо.

Аналізуючи основні підходи до визначення сутності фінансової стійкості, слід зазначити, що термін «стійкість» найбільш уживаний в області механіки, але є поняттям загальним, а його тлумачення ґрунтується на здатності зберігати певні параметри, властивості під впливом несприятливих умов як незмінність факту існування в довгостроковому періоді.

Найбільш повним і послідовним дослідженням сутності фінансової стійкості страховика є праця російського вченого Л. Орланюк-Малицької. Фінансова стійкість страхової компанії представлена як такий стан її фінансових ресурсів (кількість і якість), який забезпечує платоспроможність і подальший розвиток організації в умовах ризику, пов'язаного зі страховим захистом суб'єктів ринку. Дослідник відзначає, що зміна рівня фінансової стійкості страховика відбувається в певних критичних точках, у яких кількісні зміни у результатах діяльності та фінансових ресурсах компанії обумовлюють і їх якісну зміну [11, с. 33-35].

Шеремет А.Д. визначає фінансову стійкість як певний стан рахунків підприємства, що гарантує його постійну платоспроможність. Сутністю фінансової стійкості він вважає забезпечення запасів і витрат джерелами коштів для їх фінансування [12].

Балабанов І.Т. вважає фінансово-стійким такий господарюючий суб'єкт, який за рахунок власних коштів покриває кошти, вкладені в активи, не допускає невинуватого дебіторської та кредиторської заборгованості і своєчасно розраховується за своїми зобов'язаннями, тобто основою фінансової стійкості є раціональна організація та використання оборотних коштів [9].

Доволі поширеним є отожднення фінансової стійкості з надійністю страховика. В науковій літературі відбувається підміна цих двох понять, хоча вони мають різне значення. Так, в «Енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера» (за ред. Р. Дяківа) надійність в економіці визначено як «... стійкість економічної, фінансової установи, організації, фірми до будь-яких колізій, змін кон'юнктури ринку [14, с. 387]». Так, у «Словнику синонімів української мови» (А. Бурячок, Г. Гнатюк, С. Головащук та ін.) подано такі трактування цих термінів: «стійкий – який виявляє твердість, наполегливість, непохитність у поглядах, не відступає перед труднощами, усталений [15, с. 87]»; у першому томі словнику: «надійний – який викликає повне довір'я, на якого можна покластися, не приховує у собі загрози, небезпеки [15, с. 887]». У «Новому тлумачному словнику» (уклад. В. Яременко, О. Сліпушко) термін «надійний» визначено також як безпечний, перевірений [16, с. 739]. А термін «стійкий» охарактеризовано таким чином «...довго зберігає і виявляє свої властивості, не піддається руйнуванню...; довготривалий; здатний витримати зовнішній вплив, протидіяти чомусь. Здатний зберігатися, існувати в несприятливих умовах; який виявляє наполегливість, непохитність у намірах [16, с. 399]».

Отже, основою поняття «надійний» є психологічний чинник, що визначає ставлення до об'єкта, тоді як стійкість підкріплюється фінансовими результатами

діяльності страховика.

Будь-який господарюючий суб'єкт, маючи достатньо фінансових ресурсів, відповідаючи всім показникам фінансової стійкості, може через суб'єктивні причини не виконати своїх зобов'язань. І навпаки, суб'єкт, який має належну репутацію, завжди виконує свої зобов'язання, викликає довіру і в кризовій ситуації може отримати фінансову підтримку навіть без будь-якого забезпечення. На нашу думку, надійність – це не стільки відповідність фінансовим нормам і дотримання вимог (це є стійкість), скільки морально-психологічна ситуація в організації, мотивація і ставлення персоналу до посадових обов'язків. Надійність страхової компанії, на наш погляд, визначають насамперед такі чинники: професіоналізм і фінансова етика персоналу страховика, корпоративна культура, імідж (репутація) компанії, якість страхових послуг.

Через зловживання з боку фінансових організацій у період становлення страхового ринку, втрату страхових сум за договорами радянського періоду і внаслідок цього посилення невпевненості у майбутньому юридичні та фізичні особи не довіряють страховим організаціям навіть при їхньому більшому чи меншому рівні фінансової стійкості. Як зазначають експерти, один негативний відгук більш результативний за потужністю наслідків, ніж кілька позитивних.

Термін «стійкість» найбільш уживаний у галузі механіки, але є поняттям загальним. Стійкість об'єктів чи системи визначають як здатність видозмінюватися, автоматично відновлювати свій стан, що установився, після раптового порушення останнього яким-небудь зовнішнім чи внутрішнім чинником [17, с. 1385].

Отже, тлумачення терміна «стійкість» ґрунтується на здатності зберігати певні параметри, властивості під впливом несприятливих умов як незмінність факту існування у довготривалому періоді.

В економічній науці стійкість підприємства розглядається в межах теорії динамічних систем як один із варіантів взаємодії з навколишнім середовищем. Згідно з цією теорією процес розвитку будь-якої системи може бути описаний векторним полем у фазовому просторі, кожна точка якого задає реальний чи можливий стан системи, що еволюціонує [18, с. 53]. Точка, в якій стан системи не змінюється з перебігом часу, називається рівноважною. Система володіє стійкістю, якщо вона, відхилившись під впливом чинників від свого рівноважного стану, може повернутися у нього. Система хитка, якщо за незначного впливу чинників вона не може знову набути рівноважного стану.

Розмежують стійкість статичну та динамічну, зовнішню та внутрішню, успадковану [8, с. 137]. Аналізуючи статичну стійкість об'єкта, розглядають тільки його початковий і кінцевий стани на основі статичних характеристик. Фактично констатують незмінний стан, пасивність, відсутність реакції на чинники, що впливають. Проте підприємство як система спрямоване на зростання, тому для збереження ефективності своєї діяльності має еволюціонувати, змінюватись під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, які також є змінними. У цьому разі наявна динамічна стійкість. При її дослідженні враховують динамічні моменти і тривалість переходу від початкового стану до кінцевого (тобто рівень стійкості), а також характер руху системи впродовж цього періоду.

Зовнішня фінансова стійкість досягається управлінням ззовні. Найбільш повно така стійкість виявлялась за умов командно-адміністративної економіки. В сучасних

умовах зовнішня стійкість підприємства може забезпечуватись окремими законодавчими вимогами.

Важливе місце в ринкових умовах господарювання посідає внутрішня стійкість страховика, що досягається оперативним реагуванням підприємства на зовнішні та внутрішні дестабілізуючі чинники. На окремих етапах функціонування страхової компанії при її відособленні, розділенні, зміні організаційно-правової форми йдеться про успадковану фінансову стійкість як наявність певного запасу міцності страховика. У межах стратегічного розвитку страхова компанія забезпечує для себе відповідний рівень стійкості, поступово його збільшуючи. На нашу думку, таку стійкість можна назвати досягнутою, сформованою. Страхове підприємство може набути стійкості в процесі злиття, приєднання до інших страховиків, фінансових організацій, підприємств.

Отже, функціонуючи у середовищі, яке постійно змінюється, страховик повинен мати фінансові ресурси не лише для виконання вимог зовнішнього середовища і власних зобов'язань, а й для фінансування заходів адаптації з метою продовження діяльності в майбутньому.

Розуміння фінансової стійкості як платоспроможності характерне для М. Александрової, А. Єрмошенко, Я. Шумелди [1, с. 171; 19, с. 48; 20, с. 336], які визначають її як здатність страховика виконати свої зобов'язання протягом тривалого періоду.

Спробу визначити фінансову стійкість страховика в межах набору фінансових показників, що характеризують фінансовий стан компанії та ефективність її діяльності, вважаємо узагальненим підходом. Зважаючи на відсутність єдиних нормативних критеріїв щодо таких показників, а також на специфіку діяльності самого страховика, слід зазначити, що їхній набір є різним у багатьох авторів [2, с. 197–200; 6, с. 226–249; 21, с. 143–155].

У межах цього підходу визначають таких чотири фінансових стани страхової організації:

стійкий – характеризується нормальним рівнем платоспроможності, достатнім рівнем ліквідності, відсутністю відхилень фактичних показників фінансової діяльності від нормативних;

нестійкий – непостійність надходжень, зменшення загального рівня платоспроможності при збереженні поточної платоспроможності, недотримання нормативних вимог; низька ліквідність; не досягається оптимальність страхового портфеля;

пороговий – відсутність платоспроможності, збитковість, діяльність потребує реструктуризації; оптимальність страхового портфеля не досягається;

банкрутство – відсутність фінансової стійкості; діяльність страховика оцінюється за показниками минулих періодів без аналізу можливих ризиків у майбутньому, і це не може бути об'єктивною характеристикою його стійкості.

Не зменшуючи внеску вчених та практиків галузі у розробку понятійного апарату фінансової стійкості, наведемо критичний аналіз визначень (табл. 1).

В економічній літературі фінансову стійкість розглядають як явище, стратегічну мету, тактичне завдання, результат спільної дії всіх ланок і процесів страховика. На нашу думку, ототожнення фінансової стійкості страховика з іншими характеристиками

його діяльності зумовлене тим, що останню розглядають як явище, однак фінансову стійкість можна забезпечити, посилити чи послабити у результаті відповідного управління активами і пасивами компанії, правильної розробки стратегії та вибору тактичних дій з урахування зовнішніх умов діяльності та внутрішніх чинників.

Таблиця 1
Критичний аналіз визначень поняття «фінансова стійкість страхової компанії»

№	Автор	Визначення	Спірні питання
1	Шумелда Я. [20, с. 336]	Економічною передумовою фінансової надійності страхової компанії є наявність певного співвідношення між величиною зобов'язань компанії та розміром коштів, якими вона розпоряджається	підхід застосовують у зв'язці «ліквідність страхової компанії – платоспроможність – стійкість».
2	Гвозденко О., [10, с. 77], Заруба О. [6, с. 179]	Визначають фінансову стійкість як прибутковість, тобто перевищення доходів над витратами	таке визначення більше характеризує фінансову стійкість страхової операції
3	Срмошенко А. [19, с. 50]	Ототожнює фінансову стійкість та фінансову безпеку страховика, визначає як такий стан його фінансів, що «...характеризується збалансованістю фінансових показників та інструментів, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, дозволяє йому своєчасно та у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток страхової компанії»	визначають фінансову стійкість як безпеку страхової компанії та розглядають її в якості статичного поняття
4	Шумелда Я.[20, с. 249], Осадєць С. [7, с. 521]	Визначають фінансову надійність показниками стійкості	поняття фінансова надійність та фінансова стійкість не є синонімами
5	Супрун А. [22], Дьячкова Ю. [5, с. 206]	Здатність страховика зберігати задовільний рівень фінансових показників протягом деякого проміжку часу при можливих несприятливих впливах зовнішнього середовища на фінансові потоки	фінансову стійкість розглядають як явище, об'єкт, як узагальнюючих фінансовий показник
6	Ткаченко Н. [23]	Постійне балансування або перевищення доходів над витратами по страховому фонду, який формується шляхом сплати страхувальниками страхових премій.	наведено визначення фінансової стійкості страхової операції

Джерело: проаналізовано автором за матеріалами [5; 6, с. 179; 7, с. 521; 10, с. 77; 19, с. 50; 20, с. 249; 22; 23]

У запропонованих різними науковцями [3, с. 485; 22, с. 12] формулах визначення фінансової стійкості враховано фінансові показники діяльності компанії за попередній

період з метою забезпечення фінансової стійкості, при цьому ігнорується сила впливу ризику, якому компанія протистоятиме надалі.

Цікавим, на наш погляд, є визначення фінансової стійкості як безпеки страхової компанії. В економічній літературі це порівняно нове явище і перебуває в процесі розробки, тому важливим завданням нині вважаємо розмежування понятійного апарату. Безпеку трактують як комплекс заходів і засобів захисту, які усувають небезпеку, забезпечують недоторканність інтересів, збереження власності, формують нормальні умови для діяльності.

Визначення фінансової стійкості як прибутковості більше стосується фінансової стійкості страхової операції. Так, у довгостроковій перспективі прибутковість є важливим показником фінансової стійкості, крім цього, стабільна динаміка прибутку – одна з гарантій розвитку страхової компанії акціонерного типу. Проте з метою досягнення фінансової стійкості важливим є те, за рахунок яких джерел прибуток отримано, їх стабільність, які напрями використання прибутку.

Часто зустрічається думка теоретиків і практиків галузі стосовно того, що економічною передумовою фінансової стійкості страхової компанії є наявність певного співвідношення між величиною зобов'язань компанії та розміром коштів, якими вона розпоряджається. Цей підхід в економічній літературі застосовується у зв'язці «ліквідність страхової компанії - платоспроможність - стійкість». У результаті чого формуються спроби визначити фінансову стійкість страховика в межах набору показників, що характеризують фінансовий стан компанії і ефективність її діяльності.

Отже, у рамках дискусії щодо сутності фінансової стійкості страхової компанії відбивається вся складність цієї категорії, яка, як і інші поняття (стабільність, прибутковість, фінансова безпека), є орієнтиром при реалізації загальної стратегії страховика.

ВИСНОВОК

Таким чином, підводячи підсумок дослідженню сутності фінансової стійкості страхової організації, вважаємо, що фінансова стійкість – це процес. Оскільки процес – це зміни, що відбуваються з об'єктом, на який спрямована діяльність, внаслідок чого він набуває нових якостей, то на кожному етапі діяльності страхової організації відбувається постійне реагування організації на змінні умови середовища функціонування, тобто страховик отримує значні надходження страхових премій, або втрати з інвестиційних операцій, що обумовлює фінансову стійкість.

Таким чином, фінансову стійкість страхової організації можна представити як динамічний процес організації її фінансових ресурсів на основі адаптації організації до змін зовнішніх і внутрішніх умов функціонування з метою підвищення ефективності її діяльності та дотримуючись перспективних напрямів подальшого розвитку.

Список літератури

1. Александрова М. М. Страхування : навч.-метод. посіб. / М. М. Александрова – К. : ЦУЛ, 2002. – 208 с.
2. Базилевич В. Д. Страхова справа / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Тов-во «Знання» : КОО, 2002. – 203 с.
3. Страхування : [підруч. / за ред. В. Д. Базилевича]. – К. : Знання, 2008. – 1019 с. – (Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка – 175 років).

4. Базилевич В. Д. Страховий ринок України / В. Д. Базилевич. – К. : Тов-во «Знання» : КОО, 1998. – 374 с.
5. Дьячкова Ю. М. Страхування [Текст] : навчальний посібник / Ю.М. Дьячкова; Мін-во освіти і науки України, Донбаська держ. машинобудівна академія. – К.: ЦУЛ, 2008. – 240 с.
6. Заруба О. Д. Страхова справа : підруч. / О. Д. Заруба. – К. : Тов-во «Знання» : КОО, 1998. – 321 с.
7. Страхування : [підруч. / керівн. авт. кол. і наук. ред., докт. екон. наук, проф. С. С. Осадець]. – 3-тє вид. без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 604 с.
8. Плиса В. Й. Управління фінансовою стійкістю страховика / В. Й. Плиса // Фінанси України. – 2001. – № 9. – С. 136–142.
9. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента / И.Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 528 с.
10. Гвозденко А. А. Финансово-экономические методы страхования : учеб. / А. А. Гвозденко. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 184 с.
11. Орланюк-Малицкая Л.А. О понятиях и факторах финансовой устойчивости страховых компаний / Л.А. Орланюк-Малицкая // Вестник финансовой академии. – 1998. – № 1. – С. 33–38.
12. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа: Учебное пособие / А.Д. Шеремет. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2001 – 536 с.
13. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» № 2745-III від 4 жовтня 2001 р. // Україна-business. – 2001. – № 44. – С. 7–12.
14. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / [ред. Р. Дяків]. – К. : Міжнар. екон. фундація, 2000. – 704 с.
15. Словник синонімів української мови: в 2 т. / [уклад. : А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]. – К. : Наук. думка, 1999–2000. – (Словники України). – Т.1. – 1999. – 1040 с. Т.2. – 2000. – 960 с.
16. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. / [уклад. : В. В. Яременко, О. М. Сліпущко]. – К. : Аконт, 1998. Т. 4 : С–Я. – 1998. – 910 с.
17. Большая советская энциклопедия / глав. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1984. – 1600 с. : ил.
18. Пастухова В. Функціонування підприємства в зовнішньому середовищі: закони стійкості та толерантності / В. Пастухова // Вісник КНТЕУ. – 2001. – № 4. – С. 50–59.
19. Єрмошенко А.М. Визначення поняття фінансової безпеки страховика та її категорій / А.М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4. – С. 46–51.
20. Шумелда Я. П. Страхування : навч. посіб. / Я. П. Шумелда. – 2-ге вид., розшир. – К. : Між нар. агенція «Бізон», 2007. – 384 с.
21. Шірінян Л. В. Фінансова стійкість страхових компаній та шляхи її забезпечення : дис. ... кандидата економ. наук : 08.00.08 / Шірінян Лада Василівна. – Харків, 2007. – 232 с.
22. Супрун А. А. Управління активами страхових компаній : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / А. А. Супрун. – К., 2005. – 19 с.
23. Ткаченко Н. В. Фінансова стійкість страхових компаній : теоретичні підходи [Текст] / Н. В. Ткаченко // Фінанси України. – 2009. – N 6. – С.104-122.

Бутырина В.Н. Концептуальные основы финансовой устойчивости страховых организаций / Бутырина В.Н. // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского Серия: «Экономика и управление». – 2013. – Т. 26 (65). № 1. - С. 20-26.

Осуществлен критический анализ определенных понятия финансовая устойчивость страховой компании. Определены отличительные черты финансовой устойчивости от других финансовых характеристик деятельности страховщиков, что позволило разграничить понятийный аппарат. Предложено авторское определение финансовой устойчивости страховых организаций.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, страховая организация, платежеспособность, ликвидность.

Статья поступила в редакцию 03. 09. 2013 г.